

УДК 811.161.2+81'373.46

До питання дослідження орієнтальної лексики в українській мові

Данилюк Н. М.

Університет Миколая Коперника, м. Торунь, Польща

Стаття присвячена проблемі дослідження орієнталізмів в українській мові. Автор звертає увагу на те, що найбільш активно в українському мовознавстві досліджувалися тюркізми. Однак практично немає ґрунтовних праць, присвячених арабізмам. Арабізми розглядалися, як правило, у сукупності з іншою чужомовною лексикою або в загальній масі східних запозичень. Досі не з'ясовано, наскільки великою є частка арабізмів в українській мові й чи дійсно лексика арабського походження – це, передусім, релігійна лексика.

Ключові слова: українська мова, мовні контакти, запозичення, орієнталізми, тюркізми, арабізми, ісламська лексика.

Актуальність. Як підкреслює О. І. Чередниченко, не потребує доведення той факт, що мовні контакти є надзвичайно важливим зовнішнім чинником розвитку людських мов, дія якого розпочалася на зорі людської цивілізації й не припиняється упродовж людської історії [31, с. 4]. Не існує народу настільки ізольованого від своїх сусідів, щоб не встановлювати з ними жодних контактів, не мати взаємозв'язків у жодній сфері життя. Саме тому немає і такої мови, у словниковому складі якої були б відсутні запозичені слова.

Проблема мовних контактів і запозичень є однією з центральних історико-лексикологічних проблем і завжди привертала увагу дослідників. Проте, якщо лексичні запозичення із західних мов досить часто ставали предметом вивчення українських мовознавців, то цього не можна сказати про запозичення з мов східних. Як зауважують Ю. Мосенкіс та Р. Синишин: «Синтетична історія лексичних орієнталізмів української мови ще не створена і являє собою перспективу для майбутніх досліджень» [17, с. 16]. *Мета статті* – вивчення проблеми дослідження орієнталізмів в українській мові.

Слід зазначити, що з-поміж усіх груп орієнталізмів української мови найбільш активно досліджувалися тюркізми. Так, у історію вивчення східнослов'янсько-тюркських мовних контактів вписали славні сторінки Ф. Міклошич, Ф. Корш, М. О. Баскаков тощо. Чільне місце серед цих досліджень займає видатна праця академіка А. Ю. Кримського «Тюрки, їх мови та літератури» [10], особливо – її останній розділ, присвячений впливу тюркських мов на слов'янські.

Лексиці тюркського походження в українській мові присвятили свої студії: Р. В. Болдирев [1; 2; 3], який, зокрема, опрацював тюркізми в Етимологічному словнику української мови за редакцією О. С. Мельничука; Г. І. Халимоненко [27; 28; 29], який дослідив тюркізми в лексиці рибальства й вівчарства, тюркську військову лексику, а також тюркські антропоніми в українських літописах X–XIII ст.; М. С. Рогаль [23], яка простудіювала тюркські лексичні запозичення в українських літописах кінця XVII – початку XVIII ст.; Д. Г. Гринчишин [5], який займався вивченням лексики тюркського походження в пам'ятках української мови XIV–XVII ст. Також тюркізми

в українській мові стали предметом наукового зацікавлення І. Г. Добродомова [6; 7], Р. А. Юналаєвої [32]. Етимологію окремих тюркських лексичних елементів дослідив Є. С. Отін [18; 19]. Про тюркський пласт лексики в північноукраїнських пам'ятках XVI–XVII ст. згадала у своїй дисертації В. М. Титаренко [25]. Л. Т. Масенко [15] опрацювала гідроніми тюркського походження; В. В. Лобода [12; 13] розглянув відображення українсько-тюркських мовних контактів в українській топонімії, а В. Д. Познанська [22] – у прізвищах південно-східної України. Окремі запозичення тюркського походження, пов'язані з топонімією, і процес освоєння тюркізмів українською мовою дослідила А. Д. Чолакова [30]. І. О. Федоровська [26] опрацювала тюркські лексичні елементи в говорах Правобережного Полісся. О. М. Гаркавець [4] приділив увагу питанню українсько-тюркської мовної взаємодії.

Однією з найгрунтовніших узагальнювальних праць, у якій зведено воедино результати лексикографічних і етимологічних спостережень над лексикою тюркського походження, що увійшла до східнослов'янських мов на початковому періоді їх розвитку, є історико-лексикографічна монографія **Пантелеймона Ковалева «Лексичний фонд літературної мови Київського періоду XI–XIV ст. Запозичення»** [8]. У одному з розділів цього комплексного монографічного дослідження автор подає коротку характеристику «тих східних народів (болгар, аварів, угрів, хозар, печенігів, половців і татар), які пройшли певними періодами через східнослов'янські землі, залишивши значні сліди у мові тубільного населення, сліди, які в тій чи іншій мірі відбилися і в давніх пам'ятках під спільною назвою тюркізмів» [8, с. 140–141], а також, проаналізувавши ці тюркізми, поділяє їх на шість тематичних груп:

I. Природа: нежива (**яруга** «яр, міжгір'я») і жива: 1) рослинний світ (**евшань**, **емшань** «вид полину»), 2) тваринний світ: а) звірі (**борсукь**), б) птахи (**дивь**, **дивь** «дивовижний птах»), в) свійські тварини (**бугаи**, **быкъ**, **барань**). До неживої природи дослідник відносить також категорію часу (**иречипь** «назва місяця в татар»), а до живої – психічний стан людини (**буесть** «божевілля») і частини тіла (**кулакь**).

II. Матеріальна культура: назви будівель, приміщень (**вежа**, **юртовище**), назви їжі (**сахарь**), назви одягу (**хила** «халат», **кафтань**), головних уборів (**клобукь**, **хуста**), взуття (**сапогь**, **черевиць**), прикрас (**серга**), назви посуду (**бадьа**, **бадия** «посуд для пиття», **чумь**, **чумичь** «ківш»), дорожніх каменів (**алмазь**, **бисьрь**, **бисерь**, **бисрь**), деяких господарських речей (**батогь**, **топорь**), назви, пов'язані з торгівлею (**базарь**, **товарь**, **алтынь**, **рубль**, **деньга**, **нозата** «грошові одиниці») і промислом (**булать**, **харалугь** «сталь», **ртуть**, **ртьуть**).

III. Духовна культура: мистецтво (**Боянь** «співець», **шахы**, **шахматы**), релігія (**бъльвань**, **бльвань**, **болвань**, **блвань**, **балъвань** «ідол», **бесермень**, **бесерменинь**, **бесурменинь**, **бесерменьство** «мусульманин, мусульманство», **ропата** «мусульманський чи поганський храм», **упирь** «мрець, що встає з могили і ссе людську кров»).

IV. Суспільні відносини: родина (**батя** «батько», **шуринь** «брат дружини»), громада і її диференціація: соціальна (**бояринь**, **боляринь** «вельможа, знатна людина», **ходча**, **ходжа** «пан»), трудова (**казакь**, **козакь** «найнятий робітник, слуга», **чага** «невільниця, раба»), за національністю (**сурянинь**, **сиріанинь**, **сирянинь**).

V. Політична структура: назви правителів (**кагань**, **салтань**, **хань**), урядовців (**кудерма** «кат», **казначей**), назви урядових документів (**кабала** «грамота, договір», **ярлык** «жалувана грамота татарських ханів»), податків (**татарщина**, **отарица**), назви, пов'язані з війною (**саигать** «воєнна здобич», **кощеи** «полонений», **богатырь**, **богатурь** «хоробрий воїн, силач», **корьдь** «меч», **сабля**, **карауль** «сторожа»).

VI. Загальноживана лексика (**алыи** «червоний», **босыи** «сірий», **бурыи**, **карыи**).

Дослідник також виокремлює тюркізми, що мають арабське походження (**казна**, **сапогь**, **бисьрь**, **ропата**, **чага**, **салтань**, **кабала** та ін.) і перське (**дивь**, **собака**, **сахарь**, **сарафан**, **базарь**, **шахы**, **шахматы** і т. д.).

Послідовно розглядаючи окремі лексеми тюркського походження в кожній із перелічених груп, П. Ковалів подає до них відповідники з тюркських мов, уточнює їхнє первинне значення; у багатьох випадках наводить першу фіксацію лексеми в давніх східнослов'янських пам'ятках, залучає довідковий бібліографічний матеріал.

На особливу увагу заслуговує «**Словар українських виразів, перенятих з мов тюркських**» [14] українського філолога й педагога **Остапа Макарушки**, опублікований у 1895 році в «Записках Наукового товариства імені Шевченка». Словник цей, як дізнаємося з передмови, ґрунтується на реєстрі «слів азійських», що був «зладжений» у 1890 році професором Омеляном Огоновським, а також на працях Франца Міклошича «Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen» і «Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen».

У невеличкій передмові до свого словника Остап Макарушка зазначає, що історію запозичень східних лексичних елементів в українську мову можна поділити на три періоди. Перший сягає ще часів слов'янської єдності, «коли Славяне сусідували з турецькими племенами». З того періоду походить, наприклад, слово **клубук**, а також «багато слів на означене убрання східного і домашніх давніх знарядів – слова, що задержались еще у мешканців Карпат». Другий період, на думку О. Макарушки, розпочинається з другої половини VII століття, «себто від покороєня слов'янських мешканців правого берега долішнього Дунаю турецькими Болгарами», тоді «туркські» слова потрапляли на слов'янський ґрунт «через письменні твори болгарські, а ще більше з безпосередніх зносин Руси з туркськими ордами чорноморськими (Печенігами, Торками, Половцями), потім Татарями». Третій період бере початок «від сталого осідку Турків в Європі». На цьому етапі східна лексика засвоювалася здебільшого «завдяки воєнним виправам козаків в турецькі землі» [14, с. 3].

Словник Макарушки має характер перекладного й етимологічного. У ньому подано слова в оригінальному написанні та їхні українські відповідники разом із похідними словами, напр.: **ḫodža, ḫadže** (араб.) = старець, пан, учитель; газда, хазяїн, хазяй, хазяйка; **alaša** (півн. тур.) = хребет, тягар, кінь; лошук, лошак, лошиця, лоша. У словнику можна знайти лексеми арабського, перського, турецького, монгольського походження, проте аби дізнатися, як ці слова дісталися до української мови, потрібно, за словами укладача, «заглянути до праць Мікльосича» [14, с. 3].

Лексичні запозичення з тюркських мов розглядає у своїй праці «**Екзотична лексика сучасної української літературної мови: джерела, семантика, функції**» і **Ольга Андріївна Павлукенко** [20]. Крім тюркських, автор аналізує також екзотичні іноніми, запозичені з інших мов (західноєвропейських), проте мовним джерелом для переважної більшості досліджуваних Павлукенко інонімів виступають саме тюркські мови. Матеріалом дисертації Ольги Павлукенко послужили художні твори оригінальної й перекладної літератури, частково науково-популярні та публіцистичні тексти, а також лінгвістичні та енциклопедичні словники української мови.

Проаналізувавши загалом більше тисячі одиниць екзотичної лексики, Ольга Павлукенко констатувала: екзотична лексика, яка є підкласом лексичних запозичень, за ступенем засвоєння її одиниць лексико-семантичною системою української мови допускає внутрішнє членування на лексеми, повністю засвоєні лексичною системою української мови (**хан, кумис, шайтан, муедзин, курултай, паранджа**), деперманентні екзотизми, що літературно зафіксовані в творах одного чи кількох авторів у певному тематично обмеженому контекстуальному оточенні (**каймак** – твердий овечий сир, **джихад** – війна за віру) і екзотизми-оказіоналізми, літературна фіксація яких обмежується одним художнім твором (**чубте** – молитва за султана, **теке** – дервішський монастир). Крім того, дослідниця виділяє широкі екзотизми – іноніми, що вживаються носіями всіх або більшості мов однієї лінгвальної сім'ї (**мулла, мірза, мірза, улеми, ефенді, байрам, бісмілла** і т. д.) і вузькі – вживаються тільки

в одній, щонайбільше – у двох мовах, і позначають специфічні реалії одного чи двох генетично споріднених народів (*батман* – міра ваги в туркменів). Ольга Павлученко також дослідила умови лексико-семантичного засвоєння екзотичних запозичень, розкрила особливості графемно-фонетичної й граматичної адаптації екзотичних інонімів на ґрунті української мови, наголосила на необхідності раціональної уніфікації графемно-фонетичної й орфографічної варіативності у вживанні екзотизмів.

Дослідженням лексики перського походження займається **Амірреза Моллаахмаді** [16]. Звернувши увагу на те, що персизми в українській мові досліджено не так добре, як у російській, він пояснює це труднощами в ідентифікації перських запозичень в українській мові, адже українсько-іранські мовні контакти, як зазначає Моллаахмаді, на відміну від російсько-іранських, досить довгий час здійснювалися за посередництвом інших як індо-, так і неіндоєвропейських мов [16, с. 415].

У своїй статті «**Основные тематические группы персидских лексических заимствований в русском и украинском языках**» дослідник здійснив лексико-семантичний аналіз персизмів, зафіксованих у словниках іншомовних слів української й російської мов, а також у етимологічному словнику української мови, і виділив такі основні тематичні групи перських лексичних запозичень: 1) назви їжі (у тому числі назви плодів і рослин) і напоїв (*плов, хурма, лимон, кишмиш*); 2) назви рослин (які використовуються в технічних цілях) і тварин (*хна, шафран, шакал*); 3) назви ігор і дій у іграх (*нарди, шах, мат*); 4) назви видів діяльності й спільності людей (*бакиши, душман*); 5) назви посад, титулів, військових звань, державних закладів (*шах, сатрап, диван*); 6) назви предметів домашнього вжитку, меблів, музичних інструментів (*мангал, тахта, саз*); 7) назви будівель (*кіоск, чайхана*); 8) назви тканин, одягу, головних уборів (*камка, халат, тюрбан*); 9) назви дорогоцінного каміння, мінералів, корисних копалин (*бірюза, нафта, бура*); 10) назви, пов'язані з релігією й міфологією (*намаз, дервіш*); 11) назви, пов'язані з літературною діяльністю (*газель, рубайі*).

Немає натомість в українській мовознавчій науці ґрунтовних праць, присвячених лексиці арабського походження. В українському мовознавстві арабізми досліджувалися, як правило, у сукупності з іншою чужомовною лексикою або в загальній масі східних запозичень, на відміну від російського, де безпосередньо арабським лексичним запозиченням свої праці присвятили: С. А. Альхазраджи, Т. П. Гаврилова, М. Х. Халлаві, Х. А. Хуссайн, Л. К. Валіулліна, О. І. Александрова, Аль-Кадімі Махмуд Гази Чаллюб, Р. М. Светлова та інші.

Так, наприклад, Розалія Мансурівна Светлова зазначає, що в російській мові серед арабізмів найбільшу групу (58 одиниць) становлять лексеми на позначення релігійного життя мусульман [24, с. 12]. Подібну думку висловлює польська дослідниця Ізабела Коньчак, яка констатувала, що з 97 арабських за походженням слів, що проникли на російській мовний ґрунт у період з XI до кінця XVII століття, найбільшу частину (23 лексеми) становить релігійна лексика [9, с. 44].

Саме ісламська лексика, що функціонує в російській мові, стала об'єктом вивчення **Ізабели Коньчак** [9], яка виділила два етапи в історії входження в російську мову лексики, пов'язаної з ісламом: 1) до кінця XVII століття, тобто до появи першого перекладу Корану російською мовою, і 2) починаючи з XVIII століття – після виходу в світ першого російського перекладу коранічного тексту. Матеріалом для дослідження першого етапу послужили арабізми, зафіксовані в «Словаре русского языка XI–XVII вв.», у «Материалах для словаря древнерусского языка» І. Срезневського, та в «Этимологическом словаре русского языка» М. Фасмера. Матеріалом для другого етапу – лексеми, вибрані з чотирьох російських перекладів Корану (переклад П. Постникова (1716), К. Ніколаєва (1864), Г. Саблукова (1878), І. Крачковського (1952)).

У першій частині своєї дисертації І. Коньчак описала, якими шляхами арабізми проникали в російську мову і яких змін на фонетичному, морфологічному й семантичному рівнях зазнавали при цьому. У другій частині дослідниця, проаналізувавши чотири російські переклади Корану, констатувала, що функція ісламської лексики в російській мовній системі – досить обмежена, оскільки функціонує така лексика лише в текстах, темою яких є мусульманська релігія. Досить часто типові для ісламу реалії передаються за допомогою слів, пов'язаних з християнським віросповіданням, і російська лексика в такому випадку є «всього лиш неповноцінним еквівалентом арабських термінів, оскільки належить до іншої, ніж мусульманська, дійсності й не може передати всіх значень ісламського терміна» [9, с. 164].

Питанню формування мусульманської термінології в польській мові присвятила своє дослідження, матеріалом для якого послужили історичні й етимологічні словники, польські переклади Корану й словнички ісламської термінології, що містять лексичний матеріал, вибраний з пам'яток релігійної літератури литовсько-польських татарів, **Йоанна Кульвіцька-Камінська** [11].

Запозичену лексику, пов'язану з ісламом, дослідниця поділила на три групи: ісламізми старопольської, середньопольської й новопольської доби; вказала на політичні, історичні, культурні й релігійні чинники, що впливали на процес їхнього запозичення; з'ясувала, з якої мови походять досліджувані лексеми та яким чином вони потрапили на польський мовний ґрунт; описала процес адаптації в польській мові іншомовних виразів, пов'язаних з ісламом, на фонологічному, морфологічному й семантичному рівнях; дослідила, наскільки міцно ісламізми закріпилися в польській мовній системі.

Кульвіцька-Камінська дійшла висновку, що найбільше ісламізмів, зафіксованих як у словниках польської мови, так і в літературі литовсько-польських татар, походить з арабської мови, а на польський мовний ґрунт вони потрапили за посередництва мови турецької (переважно османсько-турецької). Так, наприклад, у літературних пам'ятках литовсько-польських татарів польська дослідниця виявила 562 вирази, пов'язані з ісламом, із них 452 – арабського походження [11, с. 179].

В українському ж мовознавстві, як уже зазначалося, безпосередньо арабські лексичні запозичення майже не досліджувалися, а тим більше – ісламська термінологія. Мабуть, це пов'язане з тим, що за роки радянської влади релігійна лексика загалом була витіснена на периферію лексичної системи, її розвиток і функціонування не вважалися об'єктом, гідним вивчення. Тільки зі зняттям табу на віросповідання на українських теренах активізувалася робота над дослідженням релігійної лексики, у переважній більшості випадків – християнської. Так, наприклад, вивченням християнської лексики займалися: О. Горбач (розглянув діалектну християнську лексику, зробив історичний аналіз окремих тематичних підгруп української церковної термінології), С. В. Бібла (дослідила назви церковних чинів і посад), В. І. Бочарова (назви релігійних свят), Н. В. Пуряєва (назви богослужбових предметів), Ю. В. Осінчук (назви богослужінь, обрядів, священнодій та їх частин), А. А. Ковтун (описала специфіка функціонування церковно-релігійної лексики в художньому мовленні) та багато інших.

Іслам же й ісламська культура, очевидно, видаються занадто екзотичними для більшості українців, оскільки питання лексики, пов'язаної з ісламом, лише частково порушує **Наталія Піддубна** в дисертації «**Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові**» [21], у якій вона досліджує назви релігійних споруд різних віросповідань (християнства, язичництва, іудаїзму, ісламу, буддизму), історію їх розвитку в українській мові (від давньоукраїнського періоду до сучасності), уточнює час появи в українській мові цілого ряду компонентів релігійної лексики, що входить до лексико-семантичної групи «назви релігійних споруд і їх частин».

Так, аналізуючи розвиток і становлення слів на позначення нехристиянських релігійних споруд в українській мові, Наталія Піддубна зазначає, що серед назв релігійних споруд ісламу найбільш поширеною є лексема **мечеть** (рідко **мечет**) – молитовний дім у мусульман, яка походить від турецько-арабського **masdžid** «місце поклоніння» і увійшла до лексичного фонду української мови в XVI–XVII століттях унаслідок посилення військових контактів із мусульманським Кримським ханством і Туреччиною. Найдавнішими назвами мусульманських храмів в українців у XII–XIV століттях, на думку Наталії Піддубної, були перекручені арабізми **мізгат**, **мізгит**, **мезгит**, **мізгить**, які зараз є архаїзмами. Архаїчною є й давньоукраїнська назва мечеті **ропата** (**ропота**, **ропать**). Досить розповсюдженою в українській мові є також запозичена з турецької мови лексема **мінарет** – висока башта при мечеті, з якої проголошується заклик до молитви. Наталія Піддубна зазначає, що слово це в українську мову ввів на початку XX століття Іван Нечуй-Левицький. Серед інших найменувань мусульманських релігійних споруд і їх частин дослідниця називає: **міхраб** (**міграб**) – ніша в мечеті, що вказує напрям на Каабу, **мінбар** – кафедра проповідника, **теке** (**такіє**) – монастир, **ханджами** (**Хан-джамі**) – ханська мечеть, **торбе** – надгробна капличка з півсферичним куполом, **худжра** – келія монахів. Більшість із цих лексем має варіативне написання, що, за словами Піддубної, свідчить про низький ступінь їх лінгвального засвоєння в мові-реципієнті.

Підсумовуючи, Наталія Піддубна зазначає, що переважна більшість назв мусульманських релігійних споруд та їх частин належить в українській мові до екзотизмів, чим і пояснюється їх граматична й фонетична неадаптованість (відсутність єдиного способу графічної передачі, невідмінюваність). Сфера вживання цих найменувань, як правило, має локальний характер – спеціальні словники й твори українських письменників, які тією чи іншою мірою описували життя татарського й турецького народів (Михайло Коцюбинський, Павло Загребельний, Іван Ле, Зінаїда Тулуб). Проте назви нехристиянських релігійних споруд, як наголошує дослідниця, становлять собою незамкнену групу слів, поповнення якої відбувається внаслідок посилення дії екстралінгвальних факторів.

Висновки. Отже, як бачимо, дослідження запозичень з арабської мови є доволі актуальним, адже спеціальних робіт, присвячених системному аналізу лексики арабського походження в українській мовознавчій науці практично не існує. Досі не встановлено чисельності арабізмів в українській мові, не визначено особливостей лексико-семантичного засвоєння арабських лексичних запозичень, не описано їхньої тематичної склад і т. д. Крім того, питання арабізмів дуже тісно пов'язане з питанням формування в українській мові ісламської термінології, особливо, якщо припустити, що лексика арабського походження – це, передусім, релігійна лексика, як наприклад, у російській чи польській мовах.

Список літератури

1. Болдирев Р. В. Деякі тюркські елементи українського словника / Р. В. Болдирев // Беларуская лексікалогія і етымалогія (Праграма і тезісы дакладау міджэспубліканскай канферэнцыі па беларуская лексікалогіі і етымалогіі, 19–23 лютага 1968 г.). – Мінск: Навука і тэхніка, 1968. – С. 15–18.
2. Болдирев Р. В. Лексичні орієнталізми індоєвропейських мов і етимологія / Р. В. Болдирев // Науковий вісник Кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету. – К.: Вид-во Київського державного лінгвістичного університету, 2000. – Вип. 4. – С. 61–72.
3. Болдырев Р. В. Некоторые вопросы историко-этимологического изучения тюркских лексических элементов украинского языка / Р. В. Болдырев // Тюркизмы в восточнославянских языках. – М.: Наука, 1974. – С. 44–60.

4. Гаркавець О. М. Тюркізми / О. М. Гаркавець // Українська мова: Енциклопедія. – К., 2004. – С. 694–695.
5. Гринчишин Д. Г. Тюркські лексичні запозичення у пам'ятках української мови XIV–XVII ст. / Д. Г. Гринчишин // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: тези доповідей. – Ужгород, 1982. – С. 7–9.
6. Добродомов І. Г. Про болгарські елементи української мови / І. Г. Добродомов // А. Ю. Кримський – україніст і орієнталіст (Матеріали ювілейної сесії до 100-річчя з дня народження). – К.: Наукова думка, 1974. – С. 165–166.
7. Добродомов І. Г. Українське акання і болгарсько-чуваські запозичення / І. Г. Добродомов // XIII Республіканська діалектологічна нарада: Тези доповідей. – К., 1969. – С. 147–149.
8. Ковалів П. Лексичний фонд літературної мови Київського періоду X–XIV століть. Запозичення / Пантелеймон Ковалів. – Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1964. – Т. II. – 329 с.
9. Коньчак І. Формирование в русском языке терминологии, связанной с исламом / Коньчак И. – Торунь, 2000. – 175 с.
10. Кримський А. Ю. Тюрки, їх мови та літератури / А. Ю. Кримський // Твори. – Т. 4. – Сходознавство. – К., 1974. – С. 449–583.
11. Kulwicka-Kamińska Joanna. Kształtowanie się polskiej terminologii muzulmańskiej. Na podstawie piśmiennictwa religijnego Tatarów litewsko-polskich / Joanna Kulwicka-Kamińska. – Toruń, 2004. – 209 s.
12. Лобода В. В. Іномовні елементи в топонімії Інгулецько-Тилігульського басейну / В. В. Лобода // Повідомлення Української ономастичної комісії. – К., 1975. – Вип. 13. – С. 28–33.
13. Лобода В. В. Тюркський елемент у північнопричорноморській топонімії / В. В. Лобода // Українське мовознавство – К.: Вища школа, 1978. – Вип. 6. – С. 92–101.
14. Макарушка О. Словар українських виразів, перенятих з мов тюркських / Остап Макарушка // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1895. – Т. 5. – Кн. 1. – С. 1–14.
15. Масенко Л. Т. З гідронімії тюркського походження басейну Південного Бугу / Л. Т. Масенко // Структурні рівні і методи їх дослідження. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 139–142.
16. Моллаахмади Амирреза. Основные тематические группы персидских лексических заимствований в русском и украинском языках / Моллаахмади Амирреза // Studia Linguistica. – Вип. 5. – 2001. – С. 415–420.
17. Мосенкіс Ю. Запозичена лексика східномовного походження в контексті контактологічної історії української мови (Матеріали до спецкурсу «Мовні контакти») / Ю. Мосенкіс, Р. Синишин. – К.: Альфа друк, 2007. – 45 с.
18. Отін Є. С. До етимології слова *товариш* / Є. С. Отін // Мовознавство. – 1969. – № 5. – С. 58–62.
19. Отін Е. С. К истории и этимологии слова харч(и) / Е. С. Отин // Этимологические исследования по русскому языку. – М.: Наука, 1968. – Вып. 6. – С. 114–133.
20. Павлушенко О. А. Екзотична лексика сучасної української літературної мови: джерела, семантика, функції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. А. Павлушенко. – К., 1995. – 24 с.
21. Піддубна Н. В. Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Н. В. Піддубна. – Харків, 2000. – 208 с.
22. Познанська В. Д. Відображення українсько-тюркських міжмовних контактів у прізвищах південно-східної України / В. Д. Познанська // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: тези доповідей. – Ужгород, 1982. – С. 174–175.

23. Рогаль М. С. Тюркські лексичні запозичення в українських літописах кінця XVII – початку XVIII ст. / М. С. Рогаль // З історії української та інших слов'янських мов (Збірник статей). – К., 1965. – С. 171–192.

24. Светлова Р. М. Рецепция арабских прототипов в русском языке: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. фил. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык», 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Р. М. Светлова. – Казань, 2012. – 24 с.

25. Титаренко В. М. Лексика іншомовного походження в північноукраїнських пам'ятках XVI – XVII ст.: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. М. Титаренко. – К., 2007. – 22 с.

26. Федоровская И. О. Тюркские лексические элементы в говорах Правобережного Полесья / И. О. Федоровская // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: тези доповідей. – Ужгород, 1982. – С. 145–146.

27. Халимоненко Г. І. Тюркізми у професійно-виробничій лексиці української мови. Ч. I: Лексика рибальства / Г. І. Халимоненко. – К.: Інститут українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка, 1994. – 84 с.

28. Халимоненко Г. І. Тюркізми у професійно-виробничій лексиці української мови. Ч. II: Лексика вівчарства / Г. І. Халимоненко. – Інститут українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка, 1995. – 56 с.

29. Халимоненко Г. І. Тюркська військова лексика у мовленні українського козацтва: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Г. І. Халимоненко. – К., 1993. – 142 с.

30. Чолакова А. Д. Функционирование тюркизмов в украинском языке / А. Д. Чолакова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – № 846 (Серія Філологія). – Випуск 56. – Харків, 2009. – С. 35–39.

31. Чередниченко О. І. Мовні контакти в сучасному світі / О. І. Чередниченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Іноземна філологія. – К.: Вид.-полігр. Центр «Київський університет», 2006. – Вип. 40. – С. 4–6.

32. Юналаєва Р. А. Про тюркізми – назви одягу у східнослов'янських мовах / Р. А. Юналаєва // Мовознавство. – 1982. № 4. – С. 50–57.

Данилюк Н. М. К вопросу исследования ориентальной лексики в украинском языке // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» Том 26 (65). № 1 – С.200-208

Статья посвящена проблеме исследования ориентализмов в украинском языке. Автор обращает внимание на то, что наиболее активно в украинском языкознании исследовались тюркизмы. Однако практически нет основательных работ, посвященных арабизмам. Арабизмы рассматривались, как правило, в совокупности с другой иноязычной лексикой или в составе восточного пласта. До сих пор не установлено количество арабизмов в украинском языке и действительно ли лексика арабского происхождения – это, прежде всего, религиозная лексика.

Ключевые слова: украинский язык, языковые контакты, заимствования, ориентализмы, тюркизмы, арабизмы, исламская лексика.

Danyliuk N. On the Question of Oriental Borrowings in Ukrainian Language // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65). No 1 – P.200-208

The article is devoted to the study of Oriental borrowings in the Ukrainian language. In particular, the author considers which of these borrowings were studied more actively in the Ukrainian linguistics and which of them were ignored by the Ukrainian scholars and

steel need more scholarly attention. The author states, that the borrowings from the Turkic languages were studied more actively by the Ukrainian linguists and that there are no the detailed researches in the Ukrainian linguistics devoted directly to the Arabic borrowings. The Arabic borrowings usually were studied in aggregate with other Oriental borrowings. Still need to find out, how much big there is a part of the Arabic borrowings in the Ukrainian language, what ways they got into the Ukrainian language, what spheres of life have most enriched; also still need to describe the ways of adoptability of the Arabic borrowings in a new environment, to define their thematic composition. In conclusion the author states, that the study of the Arabic borrowings in Ukrainian language is very actually, especially because this question is closely connected with the question of the forming of the Islamic terminology in Ukrainian language.

Keywords: *Ukrainian language, language contacts, Oriental borrowings, Turkic borrowings, Arabic borrowings, Islamic lexicon.*

Поступила до редакції 06.04. 2013 р.